

**Методичні рекомендації для
проведення лекційних занять з
“Історії мистецтв”**

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”
Навчально-науковий Інститут мистецтв
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації

**Методичні рекомендації для проведення лекційних занять з
“Історії мистецтв” для студентів за напрямом підготовки освітніх
рівнів “бакалавр” та “магістр” спеціальності – 023 “Образотворче
мистецтво”, “Декоративне мистецтво”, “Реставрація”**

Івано-Франківськ
2019

УДК 5527+433
ББК 72я2
Д 99

*Рекомендовано до друку вченою радою
Навчально-наукового Інституту мистецтв
Прикарпатського національного університету імені Василя
Стефаника
(протокол №4 від 26 грудня 2019 р.)*

Рецензенти:

Дяків М. В. – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації Навчально-наукового Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Бойчук Б. В. – професор, завідувач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації Навчально-наукового Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Дяків Олена

Історія мистецтв. Методичні рекомендації для проведення лекційних занять для студентів за напрямом підготовки освітніх рівнів “бакалавр” та “магістр” спеціальності – 023 “Образотворче мистецтво”, “Декоративне мистецтво”, “Реставрація” / Олена Дяків. Івано-Франківськ, 2019. 57 с.

Вступ

Навчальна дисципліна “Історія мистецтв” є базовою в системі обов’язкових дисциплін із циклу професійної підготовки студентів. Специфікою вивчення предмету є основні види пластичних мистецтв, які розглядаються в історичному контексті появи та розвитку світового мистецтва. Архітектура, скульптура, живопис, графіка – ось основні види образотворчого мистецтва, на вивченні яких робиться акцент. В архітектурі увагу приділено розгляду конструктивних та естетично-стильових елементів ансамблевості епохи. Специфікою скульптури як виду мистецтва є матеріал і техніка виготовлення та зв’язок з художньою ідеєю твору. Також розглядаються особливості станкової й монументальної скульптури, жанри. В станковому та монументальному живописі визначаються матеріали і техніки, композиційні прийоми, колорит, основні засоби побудови живописного твору.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є курс світового мистецтва від “Стародавнього світу (Асирія, Вавілон, Єгипет тощо)” до “Європейського мистецтва першої половини ХХ ст.”. Згідно предмету розглядаються конкретні періоди, творчість митців, найвизначніші твори мистецтва та науково-теоретичні дослідження у сфері вивчення історії мистецтв.

Історія мистецтв зазначених періодів дозволяє студентам творчих спеціальностей засвоїти естетику Античності, зрозуміти принципи будови середньовічної архітектури і зануритись у розкіш та багатство живопису відродження, бароко, класицизму. Акт проголошення незалежності України зумовив появу урядових документів, в яких перед викладачами вузів і шкіл поставили низку вимог, направлені на

відродження та формування національної школи на основі поглибленого вивчення історії, культури та мистецтва. Культурна спадщина світового мистецтва є важливою для розвитку і творчої діяльності обдарованої молоді, а поглиблене вивчення цього курсу сприяє розширенню та удосконаленню світогляду студентів.

Основними цілями вивчення дисципліни “Історії мистецтв” є формування у студентів здатності самостійно проводити аналіз мистецького періоду, явища, твору, розкривати зміст, робити висновки щодо матеріалу. Ознайомлення студентів з основними стильовими блоками світового образотворчого мистецтва та мистецькими шедеврами, художніми особливостями мистецтва різних часів, творчістю провідних майстрів. Також передбачено виконання мистецького аналізу певного художнього явища, об’єкту чи предмету, в якому важливим є робота з джерелами. На практичних заняттях студенти здобувають навички опису та аналізу, як методів роботи, завдяки яким фіксується, ідентифікується художній твір або творчість митців згідно стильового напрямку або періоду тощо. В творчій роботі студенти застосовують світоглядне мислення, що сформоване під час вивчення курсу історії мистецтв, з метою візуалізації авторських ідей.

Вивчення навчальної дисципліни сприяє розумінню місця історичного досвіду в контексті розвитку сучасного творчого процесу, важливого для культурно-духовних потреб суспільства. Історична обумовленість змісту й форми мистецьких творів залежно від зміни соціальних умов виконує активну виховну функцію. Окреслене коло питань є важливим для засвоєння та набуття практичних навичок студентами, що навчаються за спеціальностями

“Образотворче мистецтво”, “Декоративно-прикладне мистецтво”,
“Реставрація”.

Програма навчальної дисципліни “Історія мистецтв” для освітнього рівня: “*Бакалавр*” складається з таких змістових модулів:

Семестр – V

Модуль I. Мистецтво Стародавнього світу

Тема № 1. Мистецтво Дворіччя. Найдавніші державні об'єднання Близького і Середнього Сходу: Вавилон, Аккад та Ассирія.

Тема № 2. Архітектура і пластика держав Стародавнього Сходу.

Тема № 3. Мистецтво Стародавнього Єгипту. Періодизація.

Тема № 4. Єгипетське мистецтво Стародавнього царства.

Тема № 5. Єгипетське мистецтво періоду Середнього царства.

Тема № 6. Єгипетське мистецтво періоду Нового царства.

Тема № 7. Єгипетське мистецтво Пізнього періоду.

Модуль II. Античне мистецтво

Тема № 1. Періодизація Античного мистецтва.

Тема № 2. Крито-мікенська культура.

Тема № 3. Період архаїки мистецтва Стародавньої Греції.

Тема № 4. Період Високої Класики мистецтва Стародавньої Греції.

Тема № 5. Мистецтво періоду Еллінізму.

Семестр – VI

Модуль I. Мистецтво Стародавнього Риму

Тема № 1. Мистецтво етрусків як джерело римської художньої культури.

Тема № 2. Римський стиль в архітектурі.

Тема № 3. Римський скульптурний портрет.

Тема № 4. Мистецтво Риму II – III ст. н.е.

Тема № 5. Мистецтво пізньої античності.

Модуль II. Мистецтво середніх віків та відродження

Тема № 1. Мистецтво Візантії (періодизація).

Тема № 2. Ранньовізантійське мистецтво епохи Юстиніана.

Тема № 3. Мистецтво готики у Західній Європі XIII – XV ст.

Тема № 4. Проторенесанс.

Тема № 5. Раннє відродження в Італії. Живопис.

Тема № 6. Мистецтво раннього відродження. Скульптура, архітектура, живопис.

Тема № 7. Мистецтво відродження у Венеції.

Тема № 8. Високе відродження.

Семестр – VII

Модуль I. Мистецтво Європи XVII – XVIII ст.

Тема № 1. Раннє італійське бароко.

Тема № 2. Мистецтво зрілого бароко.

Тема № 3. Болонський академізм і караваджизм.

Тема № 4. Творчість Рембранта і Хальса.

Тема № 5. Голландський натюрморт.

Тема № 6. Голландський жанровий живопис (Габріель Метсю, Герард Терборх, Пітер де Хох, Ян Стен).

Тема № 7. Творчість Яна Вермеєра Дельфтського.

Тема № 8. Фламандське мистецтво. Пітер Пауль Рубенс – засновник фламандської школи живопису.

Тема № 9. Творчість Антоніса ван Дейка.

Тема № 10. Демократичне мистецтво Якоба Йорданса.

Тема № 11. Іспанське бароко. Архітектура (Алонсо Кано та Хосе Чурігера).

Тема № 12. Творчість Ель Греко.

Тема № 13. Мистецтво Севільї та Валенсії. Творчість Хуана Рібери, Франциска Сурбарана, Франциска Рібальта та Енріко Мурільйо.

Тема № 14. Мистецтво Дієго Веласкеса – вершина розквіту іспанської художньої школи.

Семестр – VIII

Модуль I. Мистецтво Франції XVII – XVIII ст.

Тема № 1. Творчість Ніколо Пуссена – основоположника класицизму в європейському живописі.

Тема № 2. Класицистичний пейзаж у творчості Клода Лоррена.

Тема № 3. Мистецтво Франції періоду правління Людовіка XIV. Французький портрет другої половини XVII ст. Ансамбль Версалю.

Тема № 4. Французьке мистецтво XVIII ст. і його стилістична багатогранність (пізнє бароко, рококо, академізм, реалізм, класицизм і ранній романтизм).

Тема № 5. Французький портрет XVIII ст. (Жорж де ла Тур). Монументальна і станкова пластика. Творчість Єтьєна Моріса Фальконе та Жана Антуана Гудона.

Тема № 6. Революційний класицизм Давіда.

Модуль II. Європейське мистецтво першої половини XIX ст.

Тема № 1. Стил ь “ампір” в архітектурі та образотворчому мистецтві. Творчість архітекторів К. Н. Леду, Ш. Персьє. Історичні та батальні картини А. Гро.

Тема № 2. Д. Енгр – лідер класицистичного напрямку в живописі першої половини XIX ст.

Тема № 3. Французький романтизм Теодора Жеріко та Ежен Декларуа.

Тема № 4. Живописне новаторство К. Коро та створення пейзажного настрою.

Тема № 5. Романтизм в Англії. Пейзажі У. Тернера, Д. Констебля. Німецький романтизм у творчості О. Рунге, Д. Фрідріха.

Програма навчальної дисципліни “Історія мистецтв” для освітнього рівня: “*Магістр*” складається з таких змістових модулів:

Семестр – I

Модуль I. Модернізм.

Тема № 1. Мистецтво XX ст. Авангард початку XX ст.

Тема №2. Фовізм та експресіонізм.

Тема №3. Абстракціонізм.

Тема №4. Дадаїзм і сюрреалізм.

Тема №5. Неоавангардизм. Друга половина XX ст.

Тема № 6. Реалістичне мистецтво після Другої Світової війни.

Тема № 7. Постмодернізм.

Семестр – II

Модуль I. Теорія мистецтв

Тема № 1. Формальна школа мистецтвознавства.

Тема № 2. Віденська школа мистецтвознавства.

Тема № 3. Метод іконології Ервіна Панофського.

Тема № 4. Методологічні принципи Ганса Зедльмайра.

Тема № 5. Психологія та мистецтвознавство.

Тема № 6. Мистецтвознавство та соціологія.

Тема № 7. Сучасні проблеми мистецтвознавства.

Освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”

Семестр – V

Модуль I. Мистецтво Стародавнього світу

У зміст цього модулю входять наступні теми:

Тема № 1. Мистецтво Дворіччя. Найдавніші державні об'єднання Близького і Середнього Сходу: Вавилон, Аккад та Ассирія.

Ця тема охоплює важливі питання появи та розвитку древніх культур на території Месопотамії у IV – III тис. до н. е. Інформація подається згідно хронологічного та географічного поділу культур Дворіччя. Так, першими розглядаються культура та мистецтво Шумерів (друга половина IV і перша половина III тис. до н. е.), в яких виявилися суспільно-економічні та духовні форми розвитку. Основними видами мистецтва Шумерів, що дійшли до нашого часу є архітектура та мала скульптурна пластика – зумовлені розвитком міст Урук, Кіш, Умма, Ешнуна, Ніпур, Лагаш тощо. Окреслюється архітектура зіккуратів та мотиви творення культової скульптури (антропоморфні образи богів). Культура Вавилону, що сформувалась на межі IV – III тис. до н. е. спадкоємно перебрала культуру шумерів. Місто Вавилон є адміністративною столицею Месопотамії та потужним культурним центром. Тому розглядаються наступні етапи: старовавилонський (падіння Вавилону), середновавилонський (із XVI ст. до н. е. – першої половини XVII ст.), час панування на території Вавилону касситів (XII ст. до н. е.). Наступний етап розвитку мистецтва Месопотамії припадає на початок I тис. до н. е. та означений культурою Ассирії (перша половина II тис. до н. е.), в якій місто Ашшур стає центром, що знаходиться на півночі

Месопотамії. Культова архітектура та витвори фортифікаційного мистецтва позначились на планах та зовнішньому вигляді ассірійських міст. Тому увага звернена на розгляд монументальної скульптури, та рельєфів, яким декорувались стіни палаців, храмів ассірійських правителів.

Тема № 2. Архітектура і пластика держав Стародавнього Сходу.

Мистецтво Дворіччя (Месопотамії) дійшло до наших днів у пам'ятках архітектури та скульптури. Культові вірування народів Стародавнього сходу, що проживали на цій території означені географічними межами Месопотамії (Вірменське нагір'я – на півночі, узбережжя Перської затоки – на півдні, гори Загроса та Іранське нагір'я – на сході, Аравійська пустеля та Сирійський степ – на заході) були засновані на вірування в богів. Для вшанування, яких будували храми та цілі храмові комплекси (зіккурати), їхня архітектура простежується у часових проміжках змін Шумеру, Вавилонії, Асирії. Поряд з архітектурним містобудуванням в мистецтві Стародавнього Сходу розвивається скульптура, кращими взірцями якої є шумерські статуетки поважних громадян міст та богів, рельєфи та статуї шеду (людини-бика), вавилонські ворота богині Іштар оздоблені керамічними плитками із зображеннями Мардука (дракона) тощо.

Тема № 3. Мистецтво Стародавнього Єгипту. Періодизація.

Мистецтво Стародавнього Єгипту сформувалось у IV – III ст. до н. е. на території Єгипту біля річки Ніл. Умовно визначені періоди розвитку Стародавнього Єгипетського мистецтва: 1) Стародавнє Царство (XXX – XXIII ст. до н. е.; 2900 – 2270 р. до н. е.); Середнє Царство (XXII – XVIII ст. до н. е.; 2100 – 1700 р. до н. е.); Нове

Царство (XVI – XI ст. до н. е.; 1555 – 1090 р. н. е.); пізній період 1090 – 332 р. до н. е. В контексті розгляду появи Єгипетської цивілізації окреслюються питання суспільного устрою (рабовласницький), культу мертвих та зумовленого ним канону і стилю в архітектурі.

Тема № 4. *Єгипетське мистецтво Стародавнього царства.*

Перший період Древнього царства – це єгипетська класика. Позначений побудовою пірамід та розвитком скульптурного портрету. Зокрема, у Гізі знаходиться некрополь пірамід, серед яких є піраміди Хеопса, Хефрена, Мікеріна. Ці пам'ятки єгипетської архітектури можна віднести до монументальних споруд зі специфічними ознаками. В Древньому царстві склались чітко визначені типи статуй: стояча – фігура напружено випрямлена, фронтальна, голова високо піднята, ліва нога робить крок уперед, руки опущені або притиснуті до тіла; сидяча – руки симетрично покладені на коліна, або одна з рук зігнута в лікті. торс також випрямлений, погляд направлений в далечінь. Портретні статуї виставлялись у гробницях, що було зумовлено культом пошанування мертвих.

Тема № 5. *Єгипетське мистецтво періоду Середнього царства.*

Ця тема розкриває питання пов'язані з правлінням у Єгипті фіванських правителів. В цей період виокремлюються типи храмового будівництва, а у скульптурі відбувається поєднання традиційного й нового. Змінилось розташування гробниць, які тепер знаходяться на окремій території, а не у підніжжя храмів. Піраміди Середнього царства стали скромнішими і меншими в розмірах. Також стали більше розписувати стіни усипальниць сценами із життя

правителів. Для здійснення розписів використовували острокони – перші форми ескізів, адже майстри найчастіше малювали по пам'яті, а з малюнками на папірусах їм стало легше виконувати розписи.

Тема № 6. Єгипетське мистецтво періоду Нового царства.

В цьому періоді розвитку єгипетського мистецтва постала проблема канона скульптурних портретів. На протязі декількох віків споруджувалися відомі Карнакський і Луксорський храми, що є кращими взірцями єгипетського архітектури. Слід згадати споруджений у період Нового царства храм цариці Хатчепсут в долині Дель-ель-Бахрі, який у плані складався з трьох терас оточених колонами та святилища вирубленого в скелі. Храмове будівництво в цей період було одним з пріоритетних видів мистецтва.

Тема № 7. Єгипетське мистецтво Пізнього періоду.

Мистецтво Єгипту пізнього періоду або амарнського формувалось під впливом правління Аменхотепа IV Ехнатона, який відмінив пантеон богів і ввів поклоніння богу-сонця Атону. За перші роки свого правління Ехнатон почав будувати нову столицю Ахетатон на півночі Фів. Мистецтво архітектури було визначальним в цей період, адже споруджувались нові храми, некрополі, будинки горожан. Збереглося чимало рельєфів із зображеннями приватного життя Ехнатона та його дружини Нефертіті. Розвивається мистецтво скульптурного портрету, в жанрі якого зображено Нефертіті у молодому віці, в розквіті сил та третій варіант передає ознаки старіння жінки. Доцільно згадати і про гробницю Тутанхамона, який одружився на другій дочці Ехнатона. Усипальниця фараона була відкрита Говардом Картером у 1922 р., що стало великою подією у дослідженнях єгипетського мистецтва.

Модуль II. Античне мистецтво

Теми модулю висвітлюють основні етапи появи та розвитку античного мистецтва в Стародавній Греції:

Тема № 1. *Періодизація Античного мистецтва.*

Велична культура античного мистецтва ділиться на періоди:

- 1) Кріто-Мікенська або Егейська культура (III – II тис. до н. е.);
- 2) період архаїки (VII – VI ст. до н. е.);
- 3) період класики (V – II половина IV ст. до н. е.);
- 4) Еллінізм (кінець IV ст. до н. е. по I ст. до н. е.)

В матеріалах теми означена загальна характеристика періодів античного мистецтва.

Тема № 2. *Крито-мікенська культура.*

Як зазначає дослідниця Дмитрієва Н. А. крито-мікенська культура стали прелюдією-початком нового мистецтва античності. Територіально ця культура зародилась і процвітала на острові Крит та островах Егейського моря, зокрема в місті Мікени. Археологічні знахідки 80-х рр. XIX ст. Генріха Шлімана проведені в Мікенах і Тиринфі (Греція) відкрили світові пам'ятки крито-мікенської культури (скарб Пріама, кубок Нестора, щит та маска Агамемнона). Іншим археологом Артуром Евансом було відкрито на Криті в місті Кносс залишки палацу. Архітектура і розписи, якого засвідчують про існуванні культу поклоніння бику. Також розвивалось декоративно-прикладне мистецтво, засвідчене знайденими амфори у стилі камарес (морські) з цікавими малюнками, що зображують морську фауну у прикметній стилізаційній манері.

Тема № 3. *Період архаїки мистецтва Стародавньої Греції.*

Мистецтво грецької архаїки ґрунтується на ознаках крито-мікенської культури та впливу сусідніх східних культур. Зароджується філософія мистецтва. Архітектура та скульптура є головними видами мистецтва, що розвиваються у цей період. Змінились принципи будівництва храмів – споруджували їх з каменю на вершинах пагорбів і присвячували їх божеству. В основі архітектури храмів було закладено принцип житла (так званий “мегарон” – проста балково-стояча конструкція з вхідним портиком і двоскатним дахом). Портик замінюється колонадою, що оточує храм і таким чином утворюється новий тип храму - “периптер”. Колонна, як головна архітектурна деталь, розчленовується на елементи (постамент, стовп, антаблемент). Композиція колони називається “ордером”. В грецькій архітектурі склались три ордерні системи: дорична, іонічна, коринфська.

Поряд з архітектурою розвивається скульптура, зокрема виникає тип статуй “куриси” і “кори”, як варіанти образів чоловіка та жінки. Для оздоблення храмів використовують рельєфи, на яких зображують змагання атлетів та батальні сцени. Декоративно-прикладне мистецтво означене розвитком чорнофігурного (VI ст. до н. е.) і червонофігурного вазопису (кінець VI ст. до н. е.).

Тема № 4. *Період Високої Класики мистецтва Стародавньої Греції.*

Досліджуються питання архітектури і скульптури, як панівних видів пластичного мистецтва. В скульптурі панує “суворий стиль”, яким розпрацьовано мотиви політичного монументу та гімнастичних змагань. Ранній етап “суворого стилю” в скульптурі представлений бронзовою статуєю “Візника” (бл. 470 р. до н. е.). Також прикметним

для рельєфів використання сюжетів із життя богів - “Трон Людовізі”, на яком у зображено Афродіту, що виходить з моря. Зріла Класика грецького мистецтва представлена скульптурною творчістю Скопаса, Праксителя, Лісіппа. Прикладом архітектури цього періоду значиться комплекс Акрополь, храми якого присвячені покровительниці міста Афіні. Ансамбль Акрополя складається з Пропілеїв, храмів Парфенону та Ерехтейону. В комплексі присутній синтез архітектури та скульптури, як взаємопов’язаних між собою структурних ланок.

Тема № 5. Мистецтво періоду Еллінізму.

Мистецтво еллінізму – новий етап у розвитку грецької культури містобудування. Мистецьким центром стає місто Александрія. Сформувались нові ознаки елліністичної скульптури в рельєфах “Пергамського вітара” та класичні традиції в статуї “Афродіти Мілоської”. Поширення у грецькому мистецтві портрету, зображення конкретних осіб для прославлення не так їх фізичної, як інтелектуальної досконалості.

Семестр – VI

Модуль I. Мистецтво Стародавнього Риму

Пропонований модуль передбачає наступну періодизацію мистецтва Стародавнього Риму: 1) період римської республіки (III ст. до н. е. – 44 р. до н. е.); 2) період римської імперії (I ст. до н. е. по I ст. н. е.); 3) період римських провінцій (III ст. н. е.).

Тема № 1. Мистецтво етрусків як джерело римської художньої культури.

На початку VIII ст. до н. е. у Середній Італії виникли перші поселення етрусків. Близько 750 р. до н. е. було засновано перші

грецькі колонії В Південній Італії. Учені й досі сперечаються, про те чи були етруски корінними жителями чи вихідцями зі Східного Середземномор'я. Близько 600 р. до н. е. вони створили міську цивілізацію, засновану на владі аристократії. Свідченням їхнього мистецтва є гробниці, так звані міста мертвих “некрополі” (в містах Цере, Кьюзі, Ветулонії, Популонії, Вульчі). Гробниці двокамерні оздоблені розписами, умебльовані і в них втілена ідея про вічне життя. Архаїчний світогляд етрусків підтверджують “канопи” – посудини для зберігання праху померлого.

Етруські храми не збережені, бо будувались з дерева, або сирцевої цегли. Проте відомо, що в плані містили квадрат з трьох сторін оточений колонами і розміщувався на високій платформі та мав портик. Перший храм римлян і головна святиня храм Юпітера-Юнони-Мінерви на Капітолії створили етруски. Класика етруського мистецтва – це гармонічні, врівноважені, ідеальні образи (музикант з гробниці Тріклінія, бронзова статуя бога війни – Марса, крилаті коні богів з Тарквінії). Етрускам належить також створення емблеми Риму – статуя вовчиці, яка за легендою вигодовувала близнюків (Ромула і Рему), які стали засновниками Риму.

Тема № 2. Римський стиль в архітектурі.

Мистецтво Стародавнього Риму найяскравіше виявилось в архітектурі. В інфраструктурі міста будувались дороги, мости на аркових опорах, акведуки (водопровід), багатофункціональні будинки тощо. Тріумфальна хода Риму тривала, і в 133 р. до н. е. він став провідною державою на Середземномор'ї. Тісний контакт із грецькою культурою, чий могутній вплив в образотворчому мистецтві й філософії набув неабиякого поширення в

Середземномор'ї. Рим, який переміг, навіть не намагався нав'язати Греції власну культуру, а навпаки, із захопленням і вдячністю вчився у еллінів. Так само, як їхні предки етруски, римляни запозичували окремі елементи грецької культури. На римську архітектуру, не могла не вплинути мода на культуру еллінів. Римляни використовували еллінське мистецтво, що прославляло багатство і владу. Грецькі ордери часто використовували для оздоблення римських споруд. Виникли такі типи споруд, як тріумфальна арка, базиліка, арена, ринок тощо.

Базиліка (у перекладі означає “царський дім”) у плані має видовжений прямокутник. Інтер'єр цієї споруди членується трьома або п'ятьма повздовжніми просторами (нефами) рядами колон. Середній неф значно ширший, вищий ніж бічні. Призначення базилік було світського характеру і їх використовували для судів, бірж, ринків, бібліотек, табуларіїв (архівів). Символом правління Веспасіана став Колізей, будівництво якого почалось в 69 р. і завершилось через 11 років. Цей величезний амфітеатр було споруджено на місці “Золотого дому” і в плані мав еліпсоїдну форму. В архітектурі споруди використано комбінацію чотирьох ордерів – доричного, іонічного, коринфського та композитного.

Тема № 3. Римський скульптурний портрет.

В римському мистецтві поряд з ідеалами високої моралі та чесноти республіканської епохи існував також потяг до багатства і розкоші, які були характерними для елліністичних абсолютних монархів. Республіканський портрет тяжіє до правдоподібності. Елліністичні правителі, наслідуючи приклад Олександра Великого, віддавали перевагу ідеалізованому портрету-символу влади. Можна

виокремити два типи портрету: офіційний портрет (імператора або синаторів) представлений бюстами і парадними статуями; демократичний портрет – життєво подібний, часто з відтворенням натуралістичної схожості.

Тема № 4. Мистецтво Риму II – III ст. н.е.

Нова епоха в мистецтві відкрилась з приходом Траяна, вихідця з Іспанії. За часів його правління Римська імперія стала ще величнішою ніж при Флавіях. Розвивалось містобудування і серед найкращих пам'ятників епохи Траяна є його Форум. Вхід у нього розпочинався з тріумфальної арки, через яку потрапляли на подвір'я оточене колонами, в центрі якого розміщувалась позолочена кінна статуя імператора.

При імператору Адріані було збудовано у 125 р. до н. е. Пантеон (храм всіх богів). Вхід в Пантеон виконаний у вигляді портика над яким встановлено квадригу, інтер'єр – це одне приміщення, в плані якого коло. Споруджений з цегли та бетону, облицьований мармуром. Бетонний купол був підтриманий п'ятьма рядами кесонів, а через дев'ятиметровий отвір надходило повітря. Велич Пантеону в тому, що він відкриває людині її духовні глибини і це є причиною того, що цей єдиний храм античності, що не був зруйнований.

Тріумфальна колона присвячена останньому імператору II ст. до н. е. Марку Аврелію, що сповідував принципи близькі до християнства.

Період III ст. до н. е. називають пануванням “солдатських імператорів” – Септілій Север, голова нової династії. Ще з більшим максимальним розмахом оздоблюється архітектура (рельєфами), зокрема стіни тріумфальної арки Севера перетворюються в суцільну

ажурну “тканину”. Терми Каракалли – грандіозний комплекс залів, де знаходились: стадіони, бібліотеки, басейни та зали гарячої і холодної води. Цей комплекс названий в честь сина Септія Севери – Каракалли і мав в інтер’єрах коштовне оздоблення мозаїками і кольоровим мармуром.

Тема № 5. Мистецтво пізньої античності.

В темі розглядається мистецтво IV ст. н. е. за правління Діоклетіана, при якому Римська імперія стала розпадатись на дві частини (Західну і Східну). Поступово, зокрема у скульптурі зникає гармонія, а трагізм ситуації, що склалась не можливо було передати класичними статуями. Відбувається поступовий перехід до християнства, пов'язаний з правлінням Костянтина. Саме він переніс столицю імперії на схід у колишнє грецьке місто Візантію (назване Константинополем). Першими пам’ятками християнства вважаються катакомби. З часом виникає потреба у створенні храму для християнських богослужінь і для цього використано архітектуру базиліки. Найбільшим храмом побудованим в Римі (столиця заходу імперії) Костянтином був собор Св. Петра і його конструкція базиліки стала моделлю для наступних епох.

Модуль II. Мистецтво середніх віків та відродження

У цьому блоці представлено теми, які розкривають важливі моменти становлення християнського мистецтва та його подальший розвиток у великих європейських стилях.

Тема № 1. Мистецтво Візантії (періодизація).

Християнство швидко поширилось в Римській імперії багато чому завдяки невтомній праці Св. Павла. У I ст. нова релігія знайшла прихильників у Єгипті, Сирії, Греції, Анатолії та самій Італії.

Імператор Костянтин обрав саме християнство як опору імператорського трону і це мало важливі наслідки. Перемога над Максенцієм (312 р.) і Міланський едикт Константина (313 р.) дозволили християнству стати офіційно визнаним поряд з іншими релігійними віруваннями. Важливе значення мав “Нікейський собор” (325 р.), на якому були прийняті догми християнства. В розвитку мистецтва Візантії можна виділити ранньовізантійський період за правління імператора Юстиніана, який відіграв значну роль у становленні культурного життя Візантії. Значною подією стало визнання поклоніння іконам (842 р.), у післяіконоборний період з’являється чимало зображень святих, Ісуса Христа, Діви Марії.

Тема № 2. *Ранньовізантійське мистецтво епохи Юстиніана.*

У 476 р. було скинуто останнього римського імператора. Константинополь, адміністративний центр Східної імперії, зберіг свою економічну могутність, а її імператор став єдиним спадкоємцем справ Костянтина. Одним з найяскравіших правителів Візантії був імператор Юстиніан (посів престол у 527 р.), який відновив панування на Середземномор’ї, повернувши Італію під владу імператора. У 540 р. війська Юстиніана захопили італійське місто Равенну і він зробив його центром візантійської адміністрації на італійській території. На честь перемоги було зведено великий храм (церква Сан-Вітале). За правління Юстиніана були реалізовані великі містобудівні проекти, наприклад зведено нову церкву Св. Софії (Премудрості Божої) у Константинополі, яка була зруйнована під час повстання 532 р. Архітекторами цієї величної споруди стали Анфімій із Трал та Ісидор із Мілета – величезний купол переходить на опори за допомогою чотирьох парусів (сферичних трикутників). Тиск на

опори знімається двома півсферами. В оздобленні купола було використано позолочену мозаїку, а стіни – плитами з різноколірного мармуру і мозаїчними орнаментами у формі хрестів, рослин і геометричних візерунків. Багатство візантійського мистецтва справило величезний вплив на християнських правителів Західної Європи, які при своїх дворах намагались імітувати пишній візантійський стиль. Коли Константинополь у 1453 р. захопили турки, церкви, побудовані за Юстиніана не були зруйновані, але переобладнані на мечеті і стали взірцем для турецької архітектури.

Тема № 3. Мистецтво готики у Західній Європі XIII – XV ст.

В темі розглядається перехід від візантійського мистецтва до готичного, який розвинувся в країнах Європи (XIII – XIV ст.) та проявився особливо у архітектурі. Із закінченням варварських нашесть християнство в Західній Європі вступило в нову, творчу еру. Християнський світ був досить невеликий – від Піренеїв до Ельби. Поширення чернецтва, а відтак розвиток міських комун стали поштовхом до народження нової образотворчої і будівельної культури: великі абатства, організовані як самостійні співтовариства, були центром паломництва тисяч людей. В епоху, коли більшість будівель були скромних розмірів і споруджені з дерева, величезні кам'яні церкви наочно втілювали міць християнства. Новий архітектурний стиль ввів Сугерій – настоятель абатства Сен-Дені, за рішенням якого було перебудовано стару базиліку Каролінгів. Церква абатства – це перший зразок стилю. Сам термін “готичний” (варварський) ввели гуманісти Відродження і являв собою закономірний розвиток і зміну принципів романського мистецтва. Мистецтво готичної архітектури проявилось в типі сакральної

споруди – соборі, довкола якого зосереджувалось життя міста. Зодчими було запропоновано поєднання стрільчастих арок, склепінь на нервюрах, аркбутанів і контрфорсів. З цих елементів створюється конструкція, спроможна нести масу готичного собору і аналогічна сталевій конструкції. Зокрема висота середнього нефу Шартського собору 36, 55 м, в Ам'єні 42, 30 м. Нова будівельна техніка давала змогу залишати великі вікна, бо будівлю відтепер підтримували не стіни, а конструкції. Основні готичні архітектурні пам'ятки: собор Паризької Богоматері (Франція); абатство Мон-сан-Мішель (Північна Франція); церква Сент Шапель; готичні собори у Реймсі, Ам'єні, Кельні (Німеччина); собор у Фрейбурзі; Вестмінстерське абатство в Лондоні; собор Св. Віта (Чехія); Домський собор у Ризі; костел у Дрогобичі, Підгайцях, Львові (Україна) та інші.

Тема № 4. Проторенесанс.

Проторенесанс є першим періодом нового стилю в мистецтві. Відродження поділяють на: 1) проторенесанс (дученто) – XIII – XIV ст. (1200 рр.); 2) раннє відродження (триченто) XIV ст. (1300 рр.); 3) високе відродження (кватроченто) – XVI ст. (1400 рр.); 4) пізнє відродження (чіквіченто) – XVI - XVII ст. (1500 рр.). Проторенесанс розвивався на тлі візантійської і готичної традиції в італійських містах. Дякуючи виключно вигідному географічному положенню, італійські міста знаходились на шляху міжнародних відносин раніше від міст інших країн. Однією з важливих особливостей італійського відродження є використання античного насліддя, традиції якого ніколи не згасали в районі Середземномор'я. Зокрема, інтерес до класичної спадщини виявився в творах художників італійського Проторенесансу від Ніколо і Джованні Пізано до Амброджо

Лоренцетті. Другою ознакою відродження є його раціональність. Художники Італії працюють над створенням наукового ґрунту для мистецтва. В мистецтві проторенесансу архітектура, скульптура і живопис були пріоритетними. Італійська архітектура другої половини XIII – XIV ст. характеризується розповсюдженням готики і одночасно зародженням деяких принципів відродження. Система готичної конструкції обмежується застосуванням декоративних елементів готичного стилю: стрільчастих арок, башт-фіалів, пінаклів, розеток. Прикладом пам'яток цього італійського варіанту готики є собор в Сієні (XIII – XIV ст.), в будівництві фасаду якого приймав участь Джованні Пізано, а також собор в Орвієто, Міланський собор, церква Санта Кроче за проектом Арнольфо ді Камбіо (початок будівництва 1295 р.), Санта Марія дель Фіоре – центральний купольний храм, який будують і зводять архітектори зрілого відродження.

Дослідники стверджують, що мистецтво проторенесансу зародилось в Тоскані (область середньої Італії), а такі міста як Флоренція, Піза, Сієна стали центрами нової художньої культури. Сформувалась пізанська школа скульптури. Серед відомих скульпторів того часу можна виділити Ніколо Пізано, до майстерні якого входили Арнольфо ді Камбіо і Джованні Пізано.

П'єтро Каваліні відродив на основі ранньохристиянського живопису традицію оповідального монументального живопису. Мистецтво Флоренції пов'язують з ім'ям Ченні ді Пеппо, прозваного Чімабуе, але самим радикальним реформатором живопису став Джотто ді Бондоне (учень Чімабуе).

Місто Сієна конкурувала з Флоренцією і була банківською столицею Італії. Тут працювали митці Сімоне Мартіне та Пьетро і Амброджо Лоренцетті.

Тема № 5. Раннє відродження в Італії. Живопис.

В перші десятиліття XV ст. в мистецтві Італії виникає ренесанс у Флоренції, що зумовив поновлення всієї художньої культури. Творчість Донателло, Мазаччо і їх сподвижників знаменує перемогу ренесансного реалізму, що суттєво відрізнявся від “реалізму деталей”, який був в готичному мистецтві. В цей час розпочинається систематичне вивчення будови людського тіла – теорія пропорцій. Флоренція стає центром італійського гуманізму. Творчість Філіппо Брунелескі пов’язана з архітектурою, він спроектував купол флорентійського собору Санта Марія дель Фіоре, дім дитячого притулку Оспедаси дельї Інноченті, Капелла Пацці в дворі церкви Санта Кроче. У живописі слід відзначити Беато Анжеліко (створював ікони та фрески на релігійні теми), Беноццо Гоццолі (фрески на євангельські теми), Філіппо Ліппі (мадонни). Скульптуру раннього відродження представляє Лоренцо Гіберті, майстер лиття з бронзи. Одна з його найвідоміших робіт – південні двері флорентійського баптистерію. В Сієні працював скульптор Якопо делла Кверча (кам’яні рельєфи порталу церкви Сан Петроніо в Болоньї. Ренесансна пластика проявилась в творах Донато ді Ніколло ді Бетто Барді (Донателло), який створив статуї Св. Георгія та Давида, а також пам’ятник кондотьєру Еразмо ді Нарні (кінна статуя Гаттамелати). За прикладом Донателло флорентійський скульптор Андреа Вероккіо створив бронзовий монумент кондотьєра Бартоломео Колеоні.

**Тема № 6. Мистецтво раннього відродження. Скульптура,
архітектура, живопис.**

Італійський живопис XV ст. характеризується експериментаторством, вивчаються пропорції людського тіла та ракурсні положення, відкривають пряму перспективу. Художники кватроченто багатослівні в композиціях (елементи пейзажу, конкретний одяг, меблі, багата фауна), що пов'язано з натурними замальовками введеними на початковій стадії роботи над композицією. Слід відзначити наступних митців: Мазаччо (фрески в церкві Санта Марія Новелла та у капеллі Бранкаччі), Пабло Учелло (“Битва при Сан Ромахо”), Філіппо Ліппі (Мадонни), Беноцо Гоцолі (фреска “Похід волхвів” для приватної капели палаццо Медічі), П’єро делла Франческа (фреска на тему “Соломон і цариця Савська” у церкві міста Ареццо та парний портрет Федеріко да Монтефельтро), Перуджино (Мадонни та фреска “Передача ключів апостолу Петру” в Сикстинській капеллі), Андреа Мантенья (вівтар Сан Зено у м. Вероні та фрески для герцога Гонзага у палаццо Дукале у м. Мантуя). Сандро Ботічеллі завершив своєю творчістю період італійського відродження мистецтва кватроченто. Його відомі твори – “Весна”, “Народження Венери”, “Різдво” тощо.

Тема № 7. Мистецтво відродження у Венеції.

Венеція місто, що знаходиться на півночі Апеннінського півострову і довгий час перебувала під впливом Візантії. На мистецтві Венеції позначились впливи Сходу (Персія та Іран), тому архітектура цього міста – це сплав культур візантійської, мавританської та готичної. Влада належала представникам знатної родини Дожів. Сан Марко – головний собор, в архітектурі якого

поєднано візантійські куполи та готичні карнизи і вікна. У Венеції час Високого відродження розпочався творчістю Джорджоне, який намалював відому “Сплячу Венеру”. Історію живопису епохи відродження звершує творчість Веронезе і Тінторетто. Саме Веронезе писав фрески і великі полотна для палацу Дожів, венеціанських соборів і для знаті. Періодом розквіту цього митця вважають 60-ті рр. – початок 70-х рр. XVI ст. До кращих робіт художника належить велике полотно “Весілля в Канні Галилейській” (1563 р.) і призначене для трапезної монастиря Сан Джорджо Маджоре у Венеції. В творчому доробку Тінторетто виділяють три картини на тему євангельських мук Христа, які прикрашають один з залів будинку братства Св. Роха у Венеції - “Розп’яття”, “Христос перед Пилатом”, “Несення хреста”.

Творчість Андреа ді Пьєтро да Падова (Палладіо) була прикметною для архітектури Венеції. Першою значною роботою Палладіо була базиліка в Віченці, окрім якої зодчий займався проектуванням палаців та віл знатних людей. Архітектор виявляє фантазію у використанні архітектурних форм і ордерних елементів.

Тема № 8. Високе відродження.

Мистецтво чіквіченто (XVI - XVII ст.) – це синтез, результат, розумна зрілість, зосередженість на загальному і головному. Пізнє відродження представлено трьома відомими постатями: Леонардо да Вінчі, Рафаель, Мікеланджело. Всі троє світоглядно і творчо сформувались в лоні флорентійської школи, а потім працювали при дворах меценатів та пап. Вони втілили головні цінності італійського відродження – інтелект, гармонія, міць. Кожен з цих митців створив

істинні шедеври мистецтва - “Джоконда”, “Тайна вечеря”, “Сикстинська мадонна”, “Пієта” та інші.

Семестр – VII

Модуль I. Мистецтво Європи XVII – XVIII ст.

В темах модуля згрупована інформація про мистецтво європейського бароко – стилю мистецтва, що особливо утвердився в архітектурі та образотворчому мистецтві.

Тема № 1. *Раннє італійське бароко.*

Нові особливості світосприйняття проявились в мистецтві XVII ст. – світ відображається в русі, в змінності і при цьому виникають нові стильові форми, які позначають новим словом “бароко” (химерність, вибагливість). Найвищого злету цей стиль досягнув в Італії. Поява бароко було спричинене ідеями релігійного руху (контрреформація) та науковими відкриттями, що розширили уявлення про простір. Бароко – стиль контрастів і нерівномірного розміщення композиційних елементів. Особливого значення в ньому набули великі дугоподібні і криволінійні форми. Для споруд бароко характерні фронтальність та фасадність. До раннього бароко належить творчість Джакомо делла Порта і Доменіко Фонтана. Перший був учнем Віньйоли, йому належить робота над церквою Санта Катаріна в Фунаре. Також після смерті Мікелеанджело завершив побудову великого куполу собору Св. Петра. Доменіко Фонтана автор Лютеранського палацу в Римі і разом з братом спорудив фонтан Аква Паола. До числа митців раннього італійського бароко слід віднести Карла Мадерну – учень і племінник Доменіко Фонтана. За прикладом родича створив подібну за схемою фасаду до

Санта Катаріна базиліку Сусанни в Римі і був призначений в 1604 р. головним архітектором собору Св. Петра.

Тема № 2. Мистецтво зрілого бароко.

Період зрілого бароко проходив в чотирьох італійських містах – Римі, Венеції, Мілані та Турині. Спадкоємність традицій простежується в творчості Лоренцо Берніні, який після смерті Мадерни, продовжив побудову собору Св. Петра (спорудив внутрішній бронзовий ківорій та провів внутрішню обробку собору, оформив площу перед собором). Головним твором Берніні цивільної архітектури є палаццо Одескальки в Римі, де використано ренесансну схему з двором та аркадами. В Римі працював Франческо Бароміні, який відзначився спорудженням церкви Сан-Карло та Сан-Іво, остання входить в будову Сапієнції (університету). У Венеції працював архітектор Бальтасаре Лонгена і прикладом його творчості є церква Санта-Марія делла Салуте з двома куполами та входом, який оформлений у вигляді тріумфальної арки.

Тема № 3. Болонський академізм і караваджизм.

Болонська мистецька академія братів Каррачі формує у ранньому бароко академічний напрям розвитку живопису. В 1580-х рр. брати Каррачі відкрили у Болонії Академію (Академія-деї-інкамінаті) вступивши на новий шлях. У ній викладались поряд з рисунком і живописом, анатомія, перспектива, а також історія, міфологія, література. Виробляються основи живописного стилю, що опирались на вивчення класичного спадку XVI ст. Анібале створює дві вівтарні картини: “Вознесіння Марії” та “Мадонна зі Св. Матвієм”. Після переїзду в Рим на запрошення кардинала Фарнезе працює над

розписом його палацу (основна тема сюжетів зображень – любовні історії богів Олімпу).

Караваджизм – реалістична течія, яка походить від імені її засновника (Мікеланджело Мерізі да Караваджо). Особливістю його живопису є те, що персонажів зображував на темному фоні із різко освітленим переднім планом поєднуючи в них портретний та натюрмортний жанри (“Вакх”, “Лютніст”, “Хлопець з ящіркою”). В римському періоді творчості виконує картини: “Навернення Савла”, “Розп’яття апостола Петра”, “Покладення до гробу”, “Смерть Марії” та інші. До другого покоління художників болонської школи належать: Доменіко Зампієрі, Франческо Альбані, Гвідо Рені.

Тема № 4. Творчість Рембранта і Хальса.

Рембрант Харменс ван Рейн та Франс Хальс належать до школи голландського живопису, який ще називають “золотою добою” (XVII ст.). Голландія в цей період була провінцією на чолі з принцом Вільгельмом Оранським, який відокремився від іспанського контролю і утворив власну республіканську державу. Незалежність Голландія отримала після перемир’я 1609 р. визнаного Іспанією відповідно до мирного договору укладеного в Гаазі в 1648 р. У Голландській республіці політичну владу було зосереджено в руках торгової протестантської еліти, що жила у відомих містах – Амстердамі, Гарлемі, Лейдені, Делфті. Утверджуючи здобуту незалежність, голландські міста вкладали величезні кошти у спорудження будівель та у твори мистецтва, підкреслюючи могутність нової республіки.

Найвидатнішим представником голландської школи живопису є Рембрант Харменс ван Рейн, який провів більшу частину свого

творчого життя в Амстердамі, де мав величезний успіх, як портретист у багатих купців щойно утвореної Голландської республіки. В живописі приділяє чимало уваги проблемі світлотіні - трактуванню ефектів освітлення, завдяки чому виявляє характер образу. Композиції творів побудовані на співвідношенні освітлених і тінювих планів. Перший період творчості (1630-ті рр.) характеризується фантастичністю і романтичністю зображення та застосуванням формальних ознак бароко. До групових портретів цього періоду належать: “Анатомія лікаря Тюльпа”, “Ангел який покидає сім’ю Тавія”, “Даная”. Другий період (1640-ві рр.) відмічений складністю композицій, з яких зникає пафос, а натомість виникає відвертість почуттів не порушена пошуком зовнішніх ефектів - “Святе сімейство”, “Сіндікі”, “Повернення блудного сина”.

В місті Гарлем пройшла творча діяльність Франца Хальса. В портретах художник вловлює образи, завдяки найхарактернішим ознакам обличчя, пози, жестикуляції. Живописна майстерність і композиційна винахідливість межує з надзвичайною гостротою характеристик. Він пише одну за одною картини, які зображують стрільків корпорації Св. Адріана і Св. Георгія. Виразно передає персонажів в стані пошвавлення і сміху, зокрема в творах “Портрет офіцера, який похитується на стільці”, “Гарленська відьма”, “Малле Боббе”, “Циганка”.

Тема № 5. Голландський натюрморт.

У XVII ст. в Північних Нідерландах виникли сприятливі умови для розвитку різних галузей образотворчого мистецтва, і зокрема живопису присвяченому предметам та світу природи. Після закінчення переможних війн з Іспанією та проголошення

незалежності настав розквіт семи об'єднаних північно-голландських провінцій з Нідерландами на чолі, які зайняли високі позиції в галузі культури. Переважаюча релігія – кальвінізм, що зумовив інтерес до реального світу. Почали з'являтися атласи присвячені дослідженню світу тварин, комах та рослин, які відтворювались з великою точністю. Пройшовши кілька етапів, кожен з яких відрізняється своїми специфічними ознаками, в голландському натюрморті поєдналися предмети з природою навколишнього середовища. Після першого етапу творіння художників початку XVII ст., змінились натюрмортами митців наступного покоління, які почали створювати скромні сніданки з металевими та скляними предметами, що демонструються на картинах Орсе та Пітера Клаасів. Прикладом досконалого оволодіння вмінням передавати фактуру предметів та світлових ефектів є митці Вільям Кальф та Абрахам ван Бейрен. У другій половині століття популярними стають яскраві букети з різних квітів у поєднанні з фруктами. Водночас з'являється новий вид натюрморту із загиблими птахами та тваринами, що свідчить про аристократичні прагнення до зміни способу життя та смаків суспільства.

Тема № 6. Голландський жанровий живопис (Габріель Метсю, Герард Терборх, Пітер де Хох, Ян Стен).

Серед усіх жанрів живопису найбільшого розповсюдження набув побутовий жанр – сцени із життя голландських бюргерів. Він поділяється тематично: залицання кавалера до дами, звідниця котра підштовхує кавалера до дами, господиня і служниця в інтер'єрі, хвора і лікар, домашній концерт, у корчмі. В цьому жанрі працювали –

Габріель Метсю, Герард Терборх, Пітер де Хох, Ян Стен, Ян Вермеєр Дельфтський.

Тема № 7. Творчість Яна Вермеєра Дельфтського.

Вермеєр Дельфтський був найдосконалішим майстром в живописному письмі. Картини намальовані в багатій і різноманітній фактурі, яка полягала в способі накладання фарб. Тематика картин Вермеєра Дельфтського проста і традиційна: молоді жінки за читанням листів, вишиванням; в товаристві кавалера; дівчина біля вікна. Усі образи наділені індивідуальними ознаками характеру, в якому панує легкість та поетичність. Художник створив близько сорока картин, на яких сцени з двома і більше персонажами вміщені у середовище інтер'єрів кімнат.

Тема № 8. Фламандське мистецтво. Пітер Пауль Рубенс – засновник фламандської школи живопису.

Представником фламандської школи живопису дослідники вважають Пітера Пауля Рубенса. Фламандське мистецтво належить Фландрії – країні на півдні Нідерландів (Бельгія). В XV ст. Фландрія перебувала під владою бургундського герцогства, але пізніше перейшла під владу іспанських королів. У XVI ст. Філіпом II було проведено жорстоку політику проти фламандського населення, і зокрема проти протестантизму, в результаті чого нав'язувалась католицька віра. Творчість Рубенса припадає на період тріумфу католицької церкви в першій половині XVII ст. На початках свого творчого шляху жив в Італії, де поступив на службу до герцога Гонзага у м. Мантуя придворним дипломатом. Після хвороби матері повертається в Антверпен, де для собору пише полотна “Воздвиження хреста” та “Зняття з хреста”, за що його зачисляють до

гільдії Св. Луки (надало право підписувати картини). В цьому ж місті засновує живописну майстерню. До найкращих творів Рубенса належать: “Союз землі і води”, “Викрадення дочки Левкіпа”, “Битва греків з амазонками”, “Три грації”, “Персей і Андромеда”, “Вакх”. Крім того багато працює, як декоратор (оформлює спектаклі), прикладом є цикл монументальних картин на тему із життя Марії Медічі. В його творчості проявились ознаки багатофігурних діагональних композицій, переважно алегоричного змісту.

Тема № 9. Творчість Антоніса ван Дейка.

Антоніса ван Дейка вважають учнем Хедріка ван Балена, але розвитком свого таланту цей митець завдячує Рубенсу. В ранніх творах (автопортрети) з'являється самолюбівання красивими частинами тіла, уникає тяжкого й грубого в чоловічих зображеннях. Окрім портретів малює сюжети на релігійну тему. З 1621 р. розпочинається “антверпенський період” творчості митця – в суворому реалізмі зображує заможних бюргерів з сім'ями (“Сімейний портрет”, “Портрет молодої людини”). В 1620-х рр. їде до Італії, де продовжує писати портрети знаті. Близько 1627 р. повертається в Антверпен і розпочинається другий період творчості. Малює вівтарні картини та портрети поміщиків та аристократів. Не бажаючи конкурувати з Рубенсом їде на службу до англійського короля Карла I. Створює тип офіційного парадного портрету, який отримує подальший розвиток в мистецтві Англії. Засновує майстерню, де пише багато робіт, і зокрема портрети Карла I.

Тема № 10. Демократичне мистецтво Якоба Йорданса.

Повнота оптимістичного світовідчуження зближує Йорданса з Рубенсом, але на відміну від останнього він не мав таку силу

художнього узагальнення й героїзації образів, настільки невичерпною була його фантазія. Навіть релігійні й міфологічні сюжети трактуються ним у жанровому плані, його персонажі, наділені фізичним і моральним здоров'ям, як правило, написані з натури. У мистецтві Йорданса святкова видовищність з'єднується з відтінком прозаїчної виставковості. У ранній творчості, відзначеній впливом Караваджо (перша датована робота “Поклоніння Волхвів”, 1616; “Відвідування Богоматері батьками Іоанна Хрестителя”, близько 1616; “Поклоніння пастухів”, 1618; “Чотири євангелісти”, 1617 – 1618) переважають нічні сцени, штучне світло, ліпить міцно змодельовані об'єми, щільна манера живопису. У картинах на міфологічні сюжети представлені такі ж повнокровні типи (“Виховання Юпітера”, “Художні збори”, Кассель; “Жертвопринесення Церере”, Прадо; “Мелеагр і Аталанта”, Лувр). Йорданс любив зображувати бюргерські сім'ї, то безтурботно бенкетуючі за святковим столом, або зібраних разом для сімейного концерту. Серед улюблених сюжетів – свято “Бобового короля”, що святкують у день поклоніння волхвів дитині Христу. У пізньому періоді (1630-ті рр.) виконав в Антверпені разом з Рубенсом декоративні роботи, а потім після смерті Рубенса отримавши славу першого живописця Фландрії, Йорданс переживає творчий перелом. Грандіозний обсяг робіт, що включав декоративно-алегоричні цикли й розписи, у тому числі замовлення, що виходили від королівських дворів Європи (Голландії, Англії, Швеції), більші, виконані між 1635 – 1645 рр. серії картонів для шпалер, присвячені Одісею, Олександрю Македонському, Карлу Великому й здійснені при активній участі майстерні, - все це поступово привело до втрати Йордансом творчої

самобутності, де було надано увагу зовнішнім декоративним завданням. Одна з найпомпезніших робіт такого роду – цикл декоративно-алегоричних композицій 1648-53 за замовленням голландського штатгальтера для його літньої резиденції Хейс-Тен-Боск (“Будиночок у лісі”) виконаний Йордансом разом з Г. ван Тульденом.

Тема № 11. Іспанське бароко. Архітектура (Алонсо Кано та Хосе Чурігера).

Національно-визвольна війна Іспанії проти маврів була завершена в кінці XV ст. до початку XVI ст. Іспанія стає однією з наймогутніших країн Європи. Успішно розвиваються міста, зароджується цехово-мануфактурне виробництво, проте з середини XVI ст. Іспанія вступає в період глибокого кризису. Іспанське мистецтво розвивалось в умовах феодально-католицької реакції, творчість художників характеризувався розквітом реалізму, яскраво окресленими національними ознаками. Архітектура позначена бароковими тенденціями. В першій половині XVII ст. прикметною є діяльність архітектора, скульптора і живописця Алонсо Кано, який створив фасад собору в Гренаді. Друга половина XVII ст. – посилюються пошуки декоративності, пишноти, живописних ефектів. Найвищі досягнення іспанського бароко пов’язані з творчістю Хосе Чуррігера (башта і ризниця собору в Саламанка, ратуша). Його послідовники, які працювали у XVIII ст. ускладнили тектоніку стилю “чуррігереск”, який характеризується сумішшю барокових та готичних форм.

Тема № 12. Творчість Ель Греко.

Доменіко Теотокопулі, що народився (1541 р.) в грецькому місті Кандія (на острові Крит) і був деякий час громадянином венеційської республіки, його по праву вважають генієм іспанського живопису. На Криті Ель Греко працював в школі живопису знаменитого художника Феофана Грека. У Венеції він продовжив роботу майстерні Тиціана, в цей період заклались основи яскравого індивідуального стилю. З 1576 р. переїжджає до Іспанії, де спочатку живе у Мадриді, а потім і в Толедо. В Толедо багато працює над вітварними образами для монастиря Св. Доменіка, твором “Поховання графа Оргасо” для церкви Сан-Томе, “Сон Філіпа II”, “Розп’яття”, “Св. Бернардіно Сієнський”, “Св. Павло”. Естетика Ель Греко є авангардом для свого часу, тематика і концепції його робіт толедівського періоду, відображають ідеологію імперської Іспанії, яка захищала католицькі догми. Чимало творів присвячені релігійній тематиці – багатофігурні композиції, монументальні та динамічні. Серед них: “Хрещення Христа”, “Воскресіння”, “Трійця”, “Різдво”, “Коронація Марії” та інші.

Тема № 13. Мистецтво Севільї та Валенсії. Творчість Хуана Рібери, Франциска Сурбарана, Франциска Рібальта та Енріко Мурільйо.

Провідними художніми центрами Іспанії з кінця XVI ст. були Валенсія та Севілія – міста, які довше за інших зберегли своє економічне значення. Іспанський живопис розвивається виключно як станковий, але характеризується монументальністю композицій, що відповідає великому розміру картин. Початок розвитку національного реалістичного живопису покладено творчістю майстрів, які працювали в кінці XVI – початок XVII ст., а саме Хуана Рібери,

Франциска Сурбарана, Франциска Рібальта та Енріко Мурільйо. В живописі Франциска Рібальта чільне місце займає релігійна тематика, багато зображень присвячені сценам мук святих. Під впливом мистецтва Караваджо наділяє свій живопис світлотними контрастами (“Святий Ієронім чує звуки небесної труби”, “Муки Св. Варфоломія”, “Св. Онуфрій”, “Св. Іннеса”). Ознаки монументальності композицій та глибока виразність образів, які вирішуються індивідуально притаманні Франциску Сурбарану. Його манера письма розвивається від різкої контрастності світлотіньових переходів в ранніх роботах і до більшої свободи живописної єдності і різноманіттям кольорових відтінків, що застосовується майстром в творах після середини 1630-х рр. Творчість ще одного художника Бартоломео Естебана Мурільйо проходила в Севільї. Живописна естетика Мурільйо наповнена ніжністю, світлом без різких тональних зіткнень. Відомі твори автора: “Мадонна Сульська”, “Мадонна Аранхуезька”, “Мадонна Ескоріала”, “Явління Діви Марії Св. Бернарду”, “Іван Хреститель”, “Добрий пастир”, “Дитинство Ісуса і Св. Івана Хрестителя”, “Св. Анна і Діва Марія” та інші.

Тема № 14. Мистецтво Дієго Веласкеса – вершина розквіту іспанської художньої школи.

До числа відомих іспанських митців належить Дієго Родрігес де Сільва-і-Веласкес, який народився в сонячній Севільї 1599 р. Свої перші художні вміння Веласкес розвивав в майстерні живописця Франсиско Ерере Старшого. Його творчість проходить спочатку в Севільї, а згодом переїжджає до Мадриду, де поступає на службу до короля Іспанії Філіпа IV в якості камергера, отримує звання придворного живописця. В 1624 р. створює “Портрет Дона Гаспара

де Гусмана, графа-герцога Олівареса”, “Поясний портрет короля”, “Чоловічий портрет”, “Портрет Клабасільяс де да Револера”. За період з 1625 по 1627 рр. створив полотна “Інфант дон Карлос, Філіп IV” та “Донья Хуана Пачеко”. Слід відмітити, що великий вплив на творчість майстра мали італійські живописці, з творчістю яких знайомиться супроводжуючи до Італії маршала Спинолу. До 1636 р. займався виключно створенням офіційних портретів Філіпа IV і його оточення. В 1637 р. Веласкес написав ряд портретів художньо-ціннісних, що виходять далеко за межі жанрів – побутового і гротескового: “Блазень Калабасільяс”, “Франциско Лескано”, “Хлопчик з Валенсії”, “Блазень дон Дієго де Аседо”, “Портрет скульптора Хуана Мартінеса Монтанеса”. Найвідоміші серед його творів “Пряхи” (1655 р.) та “Меніни” (1657 р.) написані в останній період творчості майстра.

Семестр – VIII

Модуль I. Мистецтво Франції XVII – XVIII ст.

У темах розкриваються питання формування нового стилю “класицизм”; вироблення досвіду підпорядковувати мистецтво монархії; поява великих архітектурно-паркових ансамблів.

Тема № 1. Творчість Ніколо Пуссена – основоположника класицизму в європейському живописі.

Одночасно з іншими течіями у французькому мистецтві першої половини XVII ст. зароджується “класицизм”. Характерна ознака цієї течії відображена в самому терміні – звернення до класичних традицій, перш за все до античності. Свою цільну форму це світовчення отримало в раціоналістичній філософії Декарта. Раціоналізм став основою та естетикою класицизму. Представником

класицизму у французькому живописі був Ніколо Пуссен, який вивчав античне мистецтво перебуваючи в Римі. Стилiстична неоднорiднiсть творiв цього художника проявляється в бароковому пафосi (“Муки Св. Еразма”, “Зняття з хреста”) та в ознаках класицистичного стилю (“Смерть Германiка”, “Побиття немовлят”). Пише картини на мiфологiчнi сюжети - “Спляча Венера”, “Царство Флори”, “Вакханалiя”, “Збiр манни”. Починаючи з 1640-х рр. поглиблюється фiлософський змiст мистецтва Пуссена, все частiше звертається до сюжетiв з Бiблiї та античної iсторiї – змiст iх зводився до перемоги розуму i волi над слiпими пристрастями. Паралельно працює над пейзажем, в якому вiн шукає втiлення iдеалу в образi природи (“Пейзаж з Орфеєм i Євридикою”, “Пейзаж з Полiфеном”, серiя “Пори року”). Пiзнiй стиль творчостi Пуссена вiдмiчений особливою суворiстю i лаконiзмом, зображенням основного, а все вторинне вiдкинуте.

Тема № 2. Класицистичний пейзаж у творчостi Клода

Лоррена.

Художники XVII ст. у край рiдко втiлювали у своїх творах те, що насправдi бачать у навколишнiй дiйсностi. Зростаючий археологiчний iнтерес до античностi надихнув художникiв-пейзажистiв. Вони розробили низку структурних i композицiйних правил, сподiваючись у своїх картинах вiдродити якщо не реальнiсть, то дух класичного свiту. Жанр “класичного пейзажу” розвинули художники, що працювали в Римi, передусiм Пуссен та iнший французький художник Клод Лоррен. Живописний простiр дiлиться на три плани, вiдленi градацiєю кольору i пов’язанi архiтектурними образами, навiяними античнiстю такими як храми i руiни. Гармонiя досягається

вивіреном зіставленням затінених і освітлених зон. Тонка передача атмосфери, ліризм і умиротворення картин Лоррена нагадує класичну латинську поезію з її пасторальними мотивами (“Ранок в гавані”, “Ранок”, “Полудень”, “Вечір”, “Ніч”).

Тема № 3. Мистецтво Франції періоду правління Людовіка XIV. Французький портрет другої половини XVII ст. Ансамбль Версалю.

Характер французького портрету другої половини XVII ст. відмінний від портрету першої половини століття. Втрачається суворість та високомірність подачі персонажів, натомість більшу вагу має композиція та характеристика образів. В парадних портретах посилюються декоративні барокові ознаки. Розповсюдження також набувають міфологічні і алегоричні портрети. В цей період працюють такі митці, як Іасент Ріго і Ніколо Ларжельєр.

Підйом французького абсолютизму в другій половині XVII ст. відобразився в будівництві, в наслідок чого з'являються великі архітектурні споруди. Ансамбль Версалю охоплює величезну територію, що включає парки з різними спорудами, басейнами, каналами, фонтанами та головною спорудою – палацом. Основні роботи у Версалі проводились архітектором Луї Лево, садівником-планувальником Андре Ленотром і живописцем Шарлем Лебреном. Композиція Версалю втілила ідею абсолютизму, тобто в центрі резиденція короля, яка підкорює собі весь оточуючий ландшафт. Лево оббудував старий замок Людовіка XIII з трьох зовнішніх сторін новими корпусами, які склали основне ядро споруди. Фасад палацу зі сторони парку Лево декорував іонічними колонами і пілястрами, розміщеними в другому парадному поверсі. Стіна першого поверху

покрита французьким рустом. Наступний період в історії Версалю пов'язаний з іменем видатного архітектора Жюля Ардуена-Мансара, який спорудив Дзеркальну галерею шляхом забудови тераси. Щодо ландшафту, то він був приведений у чітку геометричну систему, яка відповідає чітким лінійним формам палацових корпусів. Перед головним фасадом розміщений центральний “водяний партер” з двома симетричними водоймами. Все паркове планування підпорядковане єдиній вісі, яка співпадає з віссю палацу.

Тема № 4. Французьке мистецтво XVIII ст. і його стилістична багатогранність (пізнє бароко, рококо, академізм, реалізм, класицизм і ранній романтизм).

Період з початку правління Людовіка XV і до початку революції 1789 р. називають періодом Просвітительства. В цей час виступила плеяда блискучих письменників, філософів і вчених – Вольтер, Дідро, Руссо. Мистецтво Франції XVIII ст. представляло складну картину взаємодії і боротьби різних тенденцій. Марнотратство, гонитва за насолодами, дух легкодумної фривольності, що панували при дворі в часи Людовіка XV, не могли не накласти печать на мистецтво. В першій половині XVIII ст. у французькому мистецтві формується стиль рококо, який відображав смаки аристократії. Гедонізм, витончена декоративність приходять на зміну святковій величавості і пишній помпезності придворного мистецтва другої половини XVII ст. Великі декоративні роботи поступово зникають, чільне місце в живописі належить любовній тематиці. З виникненням академічних виставок – салонів, художники починають демонструвати свої твори на огляд широкого загалу. Мистецтво не підпорядковується уніфікованій дії двору, а оцінюється суспільством. Тому в першій

половині XVIII ст. поряд із рококо у Франції розвивається академічне мистецтво, в якому знайшли вираз ідеали і смаки передової частини французького суспільства. Відкриття в 1755 р. Помпеїв з їх багатими художніми пам'ятками, розкопки в Геракуланумі, вивчення античної архітектури сприяють зародженню нової хвилі класицизму. Зміна естетичних бачень обумовила появу двох класицистичних напрямів: офіційного придворного мистецтва, що було насаджене Академією, як спроба оздоровлення мистецтва дворянського абсолютизму (стиль Людовіка XVI) і революційного класицизму Давіда і Леду. В той же час у французькому мистецтві другої половини XVIII ст. продовжує існувати сильна реалістична тенденція (Шарден, Латур, Гудон).

**Тема № 5. Французький портрет XVIII ст. (Жорж де ла Тур).
Монументальна і станкова пластика. Творчість Єтьєна Моріса
Фальконе та Жана Антуана Гудона.**

На початку XVIII ст. у французькому портреті працювали караваджисти, серед яких Жорж де ла Тур, творчість якого характеризується крайньою лапідарністю узагальнюючих форм та світлотіньовим ефектом “запаленої свічки”.

Перша половина XVIII ст. позначена переважанням в скульптурі декоративних завдань. Широко розповсюдження отримують міфологічні і алегоричні сюжети, що дає можливість скульпторам зображувати обголене тіло. В обробці поверхонь пластичний початок нерідко поступається живописному. В середині століття з'являються нові тенденції розвитку скульптури – пошуки більш простих рішень, спостереження за живою природою. Прикметною є творчість Єтьєна Моріса Фальконе, що розвивався в руслі “галантного мистецтва”.

1757 р. призначений керівником Севрської порцелянової мануфактури, для якої виконував моделі для мілкої пластики з бісквіту (неглазурована порцеляна). З ім'ям Жана Антуана Гудона пов'язані з досягненнями реалізму. Виявив себе у портреті, зображуючи людей різного віку, типу і характеру.

Тема № 6. Революційний класицизм Давіда.

Головним представником нового художнього стилю (революційний класицизм) у Франції кінця XVIII ст. був Жак-Луї Давид. Під час свого перебування в Римі він виробив суворий стиль, заснований на ретельному вивченні класичної скульптури. У картині Давіда “Клятва Горації”, замовленій Людовіком XVI, героїчна й сувора інтерпретація сюжету з римської історії підкреслює її естетичну спрямованість. Аналогічній темі присвячена відома картина Давіда “Бруту приносять тіла його синів”. Виразні героїчні жести, класичні пози, холодна кольорова гамма, простота архітектурного тла – все відповідає естетичному тлумаченню історичних тем.

Модуль II. Європейське мистецтво першої половини XIX ст.

Розглядаються теми, які охоплюють розвиток мистецтва Франції та Англії першої половини XIX ст.

Тема № 1. Стиль “ампір” в архітектурі та образотворчому мистецтві. Творчість архітекторів К. Н. Леду, Ш. Персьє.

Історичні та батальні картини А. Гро.

Стиль “ампір” розквітнув в часи правління Наполеона у I чверті XIX ст. і є наслідком пізньої стадії класицизму. Ідея стилю виражає могутність та славу імперії, тому в його ознаках є помпезність, пафос, прослава військової сили. За основу було взято мистецтво римської

імперії, зокрема з архітектури – тріумфальні арки, тріумфальні колони, скульптури та статуї в тогах. В цей період була проведена реконструкція Парижу архітекторами Персьє та Фантеном. Було здійснено проект довгого проспекту через Париж, встановлено монументи на зразок давньоримських: Тріумфальна колона на Волдомській площі, Тріумфальна арка на плаці Карусель, Тріумфальна арка на площі Шарля де Голя.

Антуан Жан Гро був залучений до кампанії звеличення наполеонівської аристократії і створення численних парадних портретів. Епізод загарбницької війни в Італії поблизу міста Верона надав художникові шанс вислужитись перед Наполеоном, якого зобразив як бездоганного героя. Так Антуан Жан Гро добровільно приєднався до митців, що роками створюватимуть легенду про Наполеона – революційного генерала і героя, позбавленого недоліків, непереможного полководця, що не відповідало реальності, бо військову кампанію в Італії на цей раз Наполеон програв. Він старанно відтворює військові мундири і ордени, золоте шитво і коштовну зброю, гордовиті пози нових хазяїв життя – при мінімумі емоцій. Вдалими стають портрети, коли йому позують дійсно яскраві індивідуальності доби – Йоахим Мюрат або генерал граф Антуан де Лассаль. Апофеозом самозвеличення стало замовлення Бонапарта художникові на розпис купола національного Пантеону з чотирма велетенськими фігурами Карла Великого, святого Людовика і самого Наполеона Бонапарта.

1804 року художник Гро вперше брав участь в Паризькому Салоні (картина “Наполеон відвідує хворих на чуму у Яффі”), а вже 1810 року заговорили про неуспішність художника. Хоча той пише чергові

твори з ушлябленням імператора (картина “Армії Наполеона Бонапарта здають Мадрид 4 грудня 1808 року” та інші).

Тема № 2. Д. Енгр – лідер класицистичного напрямку в живописі першої половини ХІХ ст.

Жан-Домінік Енгр заявив про себе як історичний живописець та портретист. На його мистецтво мав вплив Давид та митці італійського відродження, особливо Рафаель. Це свідчить про те, якого значення цей митець надавав малюнку. Класицистична школа Енгра виявляється в чіткості і продуманості композиційних рішень в досконалості малюнку, в культурі обнаженого жіночого тіла. Вдалим для художника було створення ряду картин поетичних художніх образів: “Велика одаліска”, “Джерело” – де втілений ідеал “вічної краси”. Портретний жанр характеризується деталізацією, що не порушує цілісного вирішення: “Портрет Ф. Рівера”, “Портрет Бертена”, “Портрет пані Рівьєр”, “Портрет пані Девосе” та інші. Важливим було також призначення художника директором філіалу Академії в Римі, де він перебував з 1806 по 1824 рр.

Тема № 3. Французький романтизм Теодора Жеріко та Ежен Декларуа.

Термін “романтизм” вперше вжив письменник Стендаль. Цей напрям характеризується: рішучою відмовою від встановлених наперед правил краси, виділенням щирості почуттів, протестом проти соціальної дійсності, підвищенням інтересом до національної історії, єднанням з природою тощо. Серед художників цього напрямку виділяють Теодора Жеріко та Ежен Декларуа. Теодор Жеріко учень Герена, який в своїх творах кидав сміливий виклик, висміюючи урядову політику та змальовуючи правдиву історичну дійсність:

“Пліт Медузи”, серія “Кінні перегони”, “Біг вільних коней”. Ежена Декларуа вважають лідером “романтичної битви” і він також є учнем Герена. В живописі пошавив поверхню кінетикою та фактурою, відкрив красу додаткових тонів та контрасту. Відомими творами є картини “Полювання на левів у Мароко”, “Одаліска з папугою”, “Свобода на барикадах”, “Взяття хрестоносцями Константинополя”, серія портретів у яких моделями є його колеги (Жорж Санд, Шопен, Ференц Ліст і він сам).

Тема № 4. Живописне новаторство К. Коро та створення пейзажного настрою.

Одночасно з Домьє працює група художників, які займаються національним пейзажем. Їхній живопис відіграв важливу роль в утвердженні реалізму в світовому мистецтві. Особливе місце в пейзажному живописі займав Каміль Коро. Він був значно старшим за барбізонців і його творчість отримала більш яскраво виражену лірико-поетичну направленість. Головним засобом, що дає твору життя, він вважав світло – спокійне, розсіяне, яке царює в його пейзажах зрілого і пізнього періоду. Ранні пейзажі написані Коро під час подорожі до Італії, і вирізняються об’ємністю форм, зрівноваженістю мас, логічністю колірних співвідношень, увагою до зображення повітряного середовища – “Ранок в Венеції”. Певна меланхолійність відчутна в пейзажах околиць Парижу: “Дзвіниця в Аржанте”, “Віз сіна”, “Порив вітру”, “Міст в Манті”. Коро писав не тільки пейзажі, він залишив чимало портретів, в яких продовжив гуманістичну традицію своїх попередників.

**Тема № 5. Романтизм в Англії. Пейзажі У. Тернера, Д.
Констебля. Німецький романтизм у творчості О. Рунге, Д.
Фрідріха.**

Термін “романтизм” походить від слова “роман” (у XVII ст. романами називали літературні твори, написані не на латині, а на похідних від неї мовах – французькій, англійській та ін.) Пізніше “романтичним” почали називати все незрозуміле й загадкове. Як явище культури романтизм сформувався на основі специфічного світосприйняття, породженого наслідками Великої французької революції. Хоча романтизм виник як протест проти мистецтва класицизму, вони були багато в чому між собою схожі, проте саме романтики наповнили живопис своєрідними національними рисами, тобто тим, чого не вистачало мистецтву класицизму. Багато дослідників вважають, що витoki романтизму знаходяться саме в англійському мистецтві з його класицистичною естетикою та традиціями пейзажного живопису.

До 1800 р. пейзажний живопис в Англії був уже достатньо розвинений. Пейзажі передавали як ідеї добробуту нації, так і поетичне сприйняття природи. Протягом XIX ст. ця традиція знайшла нові шляхи. Декілька років Наполеонівських війн перешкоджали подорожам на континент, і увага, що її англійські художники приділяли у своїх пейзажах рідній природі, відобразила зростаюче відчуття національної самосвідомості та ізоляції від решти Європи. Констебл та інші художники відступають від традиції ідеалізованого пейзажу у класичному дусі й пишуть аквареллю та олією з натури, передаючи гру світла на воді, в листі дерев, на полях. У пейзажах Дж. М. Вільяма Тернера людина безсила перед могутністю природи.

Тернер прагнув до синтезу світлових і колірних ефектів атмосфери; проте це виявилось важливим для подальших пошуків нових виражальних можливостей живопису.

Німеччина – одна з перших країн, в образотворчому мистецтві якої склався романтизм. Боротьба за духовне розкріпачення, звільнення особистості, розкриття внутрішнього світу і вигляду художника лежить в основі раннього німецького романтизму, протиставивши яскраву емоційність і гострий інтерес до суто особисту, індивідуальному абстрактно-раціоналістичним ідеалам класицизму.

Портрет і пейзаж насамперед відгукуються на нові віяння в образотворчому мистецтві. Філіпп Отто Рунге (1777 – 1810 рр.), живописець, графік, теоретик мистецтва, в своїх портретах монументалізує образи звичайних людей, одночасно намагаючись проникнути в тонку душевну, внутрішнє життя своїх моделей (“Ми втрюх” - автопортрет з братом Даніелем і дружиною Поліною; портрети дружини, батьків, автопортрети). Рунге розробляє проблеми світла і повітря, випереджаючи відкриття пленерного живопису ХІХ ст. (“Портрет дітей Хюльзенбек”, 1805 р.).

Каспар Давид Фрідріх (1774-1840) передає поезію національного німецького пейзажу, пронизаного меланхолійним настроєм самого художника. Пейзажі Фрідріха завжди споглядальні, високоодухотворені, в них присутнє відчуття вічності і нескінченності буття і незмінним смутком від свідомості непізнаваності його таємниць. Фрідріх обирає ті стани природи, які найбільше відповідають романтичному її сприйняттю: ранній ранок, захід сонця, схід місяця. Лінійний малюнок дуже тонкий, барвисті

співвідношення представлені великими плямами чистих тонів (“Двоє, що споглядають місяць”; “Жінка біля вікна”; “Монастирський цвинтар”; “Пейзаж з веселкою”; “Схід місяця над морем”). Багато картин Фрідріха були придбані Росією завдяки зусиллям близького йому за духом В. А. Жуковського, який любив цього художника.

Освітньо-кваліфікаційний рівень “*Магістр*”

Семестр – I

Модуль I. Модернізм

Тема № 1. *Мистецтво XX ст. Авангард початку XX ст.*

Кубізм і футуризм. Естетична та художня полеміка з традиціоналізмом, її творчі наслідки. Значення кубізму в оновленні засобів формотворення у мистецтві. Портрет сучасної людини у творчості Пікассо. Скульптура кубізму. Ідеї та творчі засоби футуризму. Скульптура футуризму від Кольдера до Тангли. Неопримітивізм в мистецтві початку XX ст. Примітивізм в мистецтві XX ст.

Тема №2. *Фовізм та експресіонізм.*

Фовізм, основні майстри, характер спільноти, значення живопису фовістів у подальшому розвитку зображувального мистецтва. А. Матіс та традиції мистецтва XIX ст. Експресіоністі угруповання “Міст”. Графіка експресіоністів. Е. Мунк та розвиток гравюри у першій чверті XX ст.

Тема №3. *Абстракціонізм.*

Історія розвитку від Піта Мондріана до Дж. Поллока и Де Кунінга. Піт Мондріан і утопічні ідеї “неопластицизму”. Друга хвиля абстракціонізму у 1950–х рр. Живопис психічного автоматизму (ташизм) Поллока. Абстрактний експресіонізм (М.Ротко, А. Горки, Г. Хартунг, Де Кунінг, П. Сулаж) і екзистенціалізм як його філософсько-естетичний ґрунт. Геометричний абстрактивізм. (Н. де Сталь, Й. Альберс). Вираження духовного засобами тільки одного кольору та абстрактних форм. Застосування живописних знахідок абстрактивістів у дизайні, рекламі, кіно, телебаченні, тощо.

Тема №4. Дадаїзм і сюрреалізм.

Розвиток ірраціонального в художньому баченні – “алогізм” як творчий метод. Дадаїзм та його “наслідки” у мистецтві ХХ ст. Історія розвитку сюрреалізму, його ціль, основні течії. М. Ернст, Г. Арп, Ф. Пікабія, Ів Тангі, Г. Магрітт та інші. С. Далі і його місце у сюрреалістичному руху.

Тема №5. Неоавангардизм. Друга половина ХХ ст.

Поп-арт, хеппенинг, інвайронмент, концептуалізм, перфоманс. Метод гри у мистецтві та вихід за його межі. Психоделічне мистецтво, гіперреалізм. “Фотосприйняття” у мистецтві, його здобутки та втрати.

Тема № 6. Реалістичне мистецтво після Другої Світової війни.

Місце реалістичного мистецтва після Другої Світової війни. Мистецтво італійського неореалізму. Творчість Р. Гуттузо. Дж. Манцу і класичні традиції у мистецтві .Поліфорум Д.Сикейроса. Американський реалістичній живопис Е. Хоппер, Е. Уйес. Творчість Ф. Леже.

Тема № 7. Постмодернізм.

Витоки постмодернізму та його художня філософія. “Тілесність” як принцип сучасного мистецтва. “Деканонізація” та боротьба з традиційними цінностями у мистецтві постмодерна. Текст и зображувальне мистецтво. Іронія постмодерна як затвердження плюралізму у художньої діяльності. Театральність сучасної культури. Специфіка сучасної візуальної культури. Нові форми бачення.

Семестр – II

Модуль I. Теорія мистецтв

Тема № 1. Формальна школа мистецтвознавства.

Адольф фон Гільдебрандт, Конрад Фідлер, Генріх Вельфлін
 Значення роботи А.Гільдебрандта (1847-1921) “Проблема форми у зображувальному мистецтві” (1896), для вивчення просторової форми та постановці проблеми щодо її цілісного зображення К. Фідлер (1841-1895). Тезиси про незалежність мистецтва від повсякденного життя. Фідлер та ідея неоромантизму про відтворення дійсності засобами мистецтва. Г. Вельфлін (1864–1945) та його історія мистецтва “без імен”. Основні праці: “Ренесанс та бароко” (1888), “Мистецтва Альбрехта Дюрера” (1905), “Основні поняття історії мистецтва” (1915). Висування п’яти пар категорій, що розкривають характер трансформації художніх форм від Ренесансу до бароко. Позиція Вельфліна щодо категорії стилю у мистецтві та розподіл стилю на три типи: індивідуальний, національний, історичний. Прихильники та противники концепції Вельфліна.

Тема № 2. Віденська школа мистецтвознавства.

М. Дворжак (1874–1921). Значення його досліджень з готичного мистецтва. Тлумачення періоду готики як “натхнення матеріального і матеріалізація духовного”. Основні праці: “Загадка мистецтва братів Ван Ейк”, “Історія італійського мистецтва у епоху Ренесансу”. Реабілітація маньєризму. Висування нової концепції художнього розвитку, що пов’язує історичну еволюцію мистецтва з розвитком духовного життя суспільства (історія мистецтва як історія духу) Отто Бенеш (1896–1964) – учень і послідовник М. Дворжака. Значення його книги “Мистецтво Північного Відродження” у вивченні ідейних джерел і основ художнього світобачення цього періоду. Аналіз зв’язків ренесансного мистецтва Півночі з гуманізмом, Реформацією та наукою. Ідеологічний фактор як основа суджень Бенеша.

Тема № 3. Метод іконології Ервіна Панофського.

Ервін Панофський (1892–1968) як історик культури. Головні інтереси: розвиток діалогу між античною класикою, Середньовіччям та Відродженням. Різниця між іконографією та іконологією. Іконологія як вивчення опосередкованих зв'язків між мистецьким твором і культурним середовищем. Три ступені інтерпретації твору за Панофським: до іконографічна, іконографічна та іконологічна. Позиція Панофського щодо наукової інтерпретації.

Тема № 4. Методологічні принципи Ганса Зедльмайра.

Рудольф Арнхейм та проблема вивчення візуального сприйняття мистецтва Ганс Зедльмайр (1896–1984). Використання концепцій гештальтпсихології у інтерпретації творів мистецтва. Тлумачення твору як цілісного феномена – Gestalt, Gesamtkunstwerk. Прагнення зробити з історії мистецтва сувору науку за допомогою правильного сприйняття мистецького твору. Культурологічний бестселер “Втрата середини”. Три частини книги: “Симптоми”, “Діагноз і прогрес хвороби”, “Прогноз”. Пророкування розпаду мистецтва ХХ ст. з причин розпаду зв'язків людини зі світом і Богом. Р. Арнхейм (1904 – 2004 рр.) як лідер у галузі психології мистецтва. Використовування висновків та засобів гештальтпсихології у дослідженнях мистецьких творів. Головна ідея – візуальне сприйняття є мисленням. Трактовка поняття “стиль” за Арнхеймом: стиль є гештальт; певна цілісна структура, що зберігає розходження усередині цієї цілісності. За Арнхеймом теорія гештальта здатна розкрити динаміку сил, що організують художній порядок.

Тема № 5. Психологія та мистецтвознавство.

Зигмунд Фрейд (1856-1939). Основні категорії фрейдизму та їх застосування до аналізу мистецтва. Розробка концепції сновидіння та проведення паралелі між сном і художньої творчістю. Виявлення ірраціональної природи мистецтва. Мистецтво як форма сублимації витиснутих потягів митця. “Едипів комплекс” та його роль у мистецькій практиці. Ерос і Танатос як рушійні сили культури. Розглядання діяльності дитини, невротика та художника як типологічно однакових. Висування гіпотези про компенсаторну роль мистецтва. Вплив цієї ідеї на розвиток масової культури. Мистецький твір як осередок “ілюзій свідомості”; компенсуюча функція мистецтва. “Аналітична психологія” Карла Густава Юнга (1875-1961) Дебіологізація психоаналізу. Теорія архетипів. “Коллективне несвідоме” як сховище архетипів. Митець як медіум колективного несвідомого. Твір як імперсональний сон.

Тема № 6. Мистецтвознавство та соціологія.

Соціал-демократична думка та передумові виникнення соціології мистецтва. Соціологія мистецтва у Німеччині. Твори В. Гаузенштейна “Мистецтво Рококо . Франція і Німеччина” та “Мистецтво і суспільство”. В. Плеханов (1856–1918) як засновник вітчизняної соціології мистецтва. Стаття Плеханова “Французьке мистецтво і драматургія та драматургія 18 ст. з точки зору соціології”. Послідовники Плеханова у Росії. В. М. Фриче (1870–1929). Сучасна західна соціологія мистецтва. А.Хаузер. Соціологія мистецтва про проблему сприйняття профанного і елітарного у візуальній культурі XX ст.

Тема № 7. Сучасні проблеми мистецтвознавства.

Філософські напрямки сучасності та зміна інтерпретаційних віх у мистецтвознавстві. Семіотика мистецтва. Мистецький твір як текст. Межі смислової виразності та шляхи її поширення за Р. Бартом. Герменевтичний метод пояснення та розуміння твору. Г. Гадамер. Неприйняття “кінцевості” у тлумаченні твору. Феміністський дискурс у мистецтвознавстві. Лінда Нохлін “Чому не було великих жінок художників?” (1967). Абстракціонізм та теорія мистецтва К. Гринберга. Мистецтвознавство у ситуації постмодерна. Проблеми вітчизняного мистецтвознавства.